

УДК 340.111

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0001-9468-0497>

ЩОДО СУТНОСТІ ПРАВОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ

Останнім часом у науковій літературі дедалі більше уваги приділяється питанням правового стимулювання. Водночас, варто зазначити, що на сьогодні питання правового стимулювання є недостатньо дослідженим і потребують дослідження ряд питань мотиваційного характеру. Однак, означену проблему не можна вирішити без чіткого розуміння сутності правового стимулювання. Проте, звертаючись до відповідних наукових доробок ряду дослідників, ми можемо стверджувати, що їх розуміння означеної категорії мають певні особливості. Так, на думку С. В. Мірошнік, правові

стимули являють собою найсильніший важіль мотиваційного тиску, найважливіший засіб виховання сучасної людини. Правове стимулювання є ефективним інструментом державного управління, способом вирішення наявних економічних і соціальних проблем [1, с. 164; 2, с. 4–5].

А. В. Малько розглядає мотивацію як сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину до діяльності та надають цій діяльності спрямованість, орієнтовану на досягнення певних цілей. На особистість діють внутрішні й зовнішні фактори у вигляді правового стимулу через такі механізми, як цілі, прагнення, інтереси, мотиви. Тому процес правового стимулювання включає в себе не тільки створення зовнішньої сприятливої ситуації, але й необхідну їй відповідність внутрішній структурі особистості [1, с. 164; 3, с. 33].

В. М. Ведяхін визначає правові стимули через поняття «правових норм, що заохочують розвиток потрібних для суспільства, держави суспільних відносин, норм, що стимулюють як звичайну, так і підвищену правомірну діяльність людей, її результати» [1, с. 164; 4, с. 51].

Зазначимо, що питання про природу й зміст правових стимулів довгий час розглядалося вченими поза контекстом механізму правового регулювання. Стимулювання як такого не існувало, оскільки будь-які спроби розгляду системи заохочувальних заходів у якості альтернативного покарання засобами забезпечення правової поведінки «оголошувалися позаправовими стимулами, які діють за межами конкретних правовідносин» [1, с. 164; 5, с. 113].

Сучасний тлумачний словник української мови визначає стимул як те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; як спонукальну причину до здійснення чогось [1, с. 164; 6, с. 698]. Однак така загальна дефініція не може повністю розкрити своєрідність природи правових стимулів. Виходячи з етимології терміна, можна вважати, що в основі цих спонукальних дій лежать зовнішні чинники (матеріальні, моральні тощо). Отже, під стимулом слід розуміти зовнішні спонукування, які мають цільову спрямованість. Мотив – це теж спонукування до дії, але в основі його може бути як стимул (винагорода, підвищення по службі, заохочення тощо), так і особисті причини (почуття обов'язку, відповідальність, прагнення до самовираження тощо). О. С. Виханський та А. І. Наумов також вважають, що мотиви містяться «всередині» людини й мають персональний характер, але, на їхнє переконання, зумовлені значною кількістю внутрішніх і зовнішніх щодо людини факторів. До внутрішніх факторів учені відносять ті цінності й норми, які відіграють роль своєрідного еталона (критерію) формування мотиву. Сформувавшись, мотив перетворюється на спонукування до дії та визначає, що і як потрібно робити, впливає на певні характеристики діяльності особи (зусилля, старанність, наполегливість, добросовісність, цілеспрямованість) [1, с. 164; 7, с. 134–136].

Безперечно, з'ясування потреб та інтересів особи, встановлення нормативно закріплених стимулів та інформування про їх наявність є основними стадіями процесу правового стимулювання. Однак, цього не достатньо щоб особа почала здійснювати соціально-правомірне діяння. Вона повинна усвідомити, пропустити відповідну інформацію через свою свідомість, зрозуміти її і тільки тоді вчиняти певні діяння. Саме оцінюючи зміст правового стимулу на основі власних інтересів та потреб особа ставить собі конкретні цілі, обирає правові засоби для їх досягнення [8, с. 93–94].

Обравши найбільш прийнятний з точки зору особи правовий стимул, вона здійснює відповідне правомірне діяння у результаті чого досягається заздалегідь поставлена мета – отримання відповідної моральної чи матеріальної винагороди [8, с. 94].

Отже, правове стимулювання – це тривалий процес впливу правових стимулів на інтереси та потреби суб'єктів, який, як будь-який процес, включає ряд взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих стадій (етапів): з'ясування потреб та інтересів особи; вироблення та закріплення правових стимулів у нормі права; інформування особи про існуючі правові стимули; усвідомлення відповідної інформації, постановка цілей та вибір засобів для їх досягнення; вчинення правомірного діяння (реалізація норми права); задоволення своїх потреб та інтересів, отримання винагороди.

Враховуючи висновки отримані в ході аналізу різних точок науковців щодо сутності та змісту правового стимулювання пропонуємо такі його ознаки:

- 1) представляє собою тривалий процес впливу на суб'єкта;
- 2) має свідомо-організаційний характер;
- 3) передбачає систему логічно-послідовних та взаємопов'язаних дій як з боку стимулюючого так і з боку стимулюємого суб'єкта;
- 4) виходить з потреб та інтересів стимулюючого суб'єкта;
- 5) обов'язково враховує потреби, інтереси та здібності стимулюємого суб'єкта;
- 6) забезпечує мотивацію правомірної поведінки;
- 7) здійснюється із застосуванням стимулів, які виступають інструментами (засобами) за допомогою яких досягаються цілі стимулювання;
- 8) охоплює як об'єктивні так і суб'єктивні фактори впливу на свідомість індивіда;
- 9) базується на добровільному виборі варіанту поведінки стимулюючим суб'єктом;
- 10) здійснюється не тільки у формі владно-юридичного впливу (правового регулювання), але й охоплює й інші неправові форми впливу: інформаційний, ідеологічний та соціальний;
- 11) передбачає в кінцевому результаті надання певного блага стимулюючому суб'єкту.

Систематизувавши наведені ознаки, що утворюють зміст правового стимулювання, пропонуємо наступну дефініцію категорії «правове стимулювання» – це тривалий, свідомо-організаційний вплив правових стимулів на свідомість особи, який має на меті надання їй певного блага [8, с. 94–95].

Проаналізувавши наведене, ми можемо зазначити, що правової стимул пов'язаний і з реалізацією громадських інтересів, загальнодержавних цілей, що знайшло своє відображення в першій частині його визначення: «правове спонукання до законотворчості діяння ...» Терміни «правове» і «законотворча» вельми яскраво показують цей зв'язок. Адже стимулювання застосовується у випадках, коли перед суб'єктом є вибір не кількох видів поведінки, з яких одні більш корисні, більш бажані і необхідні для суспільства, ніж інші.

Саме правове стимулювання є процес впливу правових стимулів на інтереси суб'єктів (звідси правової стимул і правове стимулювання не зовсім одне й те саме, друге – процес дії першого) [9, с. 60–61].

Висновок. Таким чином, ми можемо стверджувати, що правове стимулювання у теорії права є тривалим у часі процесом, метою якого покладається на особу бажання добровільно дотримуватися норм поведінки, які визначаються чинним законодавством.

Список бібліографічних посилань

1. Смолярова М. Л. Поняття та сутність стимулів у трудовому праві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 5, т. 1. С. 163–166.
2. Мирошник С. В. Теория правового стимулирования : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Ростов н/Д., 2003. 380 с.
3. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве. Теоретико-информационный аспект. Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1994. 184 с.
4. Ведяхин В. М. Правовые стимулы: понятия, виды. *Правоведение*. 1992. № 1. С. 50–55.
5. Звечаровский И. Э. Стимулирование в праве: понятие и структурные элементы. *Правоведение*. 1993. № 5. С. 112–117.
6. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 9. 769 с.
7. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент : учеб. М. : Гардарики, 2002. 528 с.
8. Калюжний Р. А., Лапка О. Я., Пікуля Т. О. Правові стимули в механізмі правового стимулювання : монографія. Київ : Леся, 2013. 204 с.
9. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве : моногр. М. : Юрист, 2004. 250 с.

Одержано 25.10.2019